

Andrzej F. Dziuba

"Polonika liturgiczne w Kongregacji
Obrzędów 1588-1632. Studium z
dziejów Kurii Rzymskiej. Prowincja
Wielkopolsko-Mazowiecka
Towarzystwa Jezusowego", Wiktor
Gramatowski, Rzym-Warszawa 1988
: [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 33/1-2, 226-229

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

triarchatu konstantynopolińskiego. Zaczyna od *Wyboru patriarchy ekumenicznego* (rozd. IV). Spotykamy tu punkt *Powiadomienie Stolicy Apostolskiej i pozostałych patriarchów o dokonany wyborze*.

Z kolei ukazana jest *Autonomia patriarchy ekumenicznego* (rozd. V), w trzech dziedzinach: 1. Wybory metropolitów i biskupów, 2. Władza w zakresie liturgii i prawodawstwa, oraz 3. Samodzielne sprawowanie władzy dyscyplinarnej. Wreszcie jest mowa o *Synodzie eudimosa w patriarchacie konstantynopolińskim* (rozd. VI). Określa się go inaczej jako „synod stały” lub „synod patriarszy”. Stanowi on jeden z elementów różniących kościelnie Wschód od Zachodu. Dodajmy przy okazji, że Paweł VI powołał w 1965 roku w Kościele Łacińskim Synod Biskupów.

Po *Zakończeniu* spotykamy *Summarium*, które informuje czytelników nie znających języka polskiego o zaprezentowanej tutaj monografii. Można wyrazić pewien żal pod adresem Redaktorów, że nie zamieścili informacji obcojęzycznej o serii wydawniczej, zapoczątkowanej tą monografią.

Trzeba jeszcze wskazać na aneksy. Pierwszy obejmuje *Wykaz papieży od Piotra do Formozusa* (4. IV. 896), drugi *Biskupów i patriarchów Konstantynopola* (313—893) oraz trzeci *Sobory powszechne i synody do roku 879*. Cenne są dwa graficzne załączniki: 1. *Ustrój Kościoła bizantyńskiego w 10 wieku* oraz 2. *Kościelna organizacja do V wieku* (mapa).

Ks. Edward Szafrowski

Wiktor Gramatowski SI, Polnika liturgiczne w Kongregacji Obrzędów 1588—1632. Studium z dziejów Kurii Rzymskiej. Prowincje Wielkopolsko-Mazowiecka Towarzystwa Jezusowego, Rzym — Warszawa 1988, ss. 422 + mapka.

Świadomość rangi przeszłości w stosunku do terażniejszości a także i przyszłości, w płaszczyźnie teoretycznej, wydaje się faktem oczywistym i uznawanym niemal przez wszystkich. Przeniesienie zaś tych zasad w sferę praktycznej realizacji nadal napotyka na wiele trudności i przeszkód. Ostatecznie jednak trudno widzieć teologiczne dziś i planować teologiczne jutro bez teologicznego widzenia wczoraj. Naturalnie jest to wymaganie metodologiczne wynikające z specyfiki posłannictwa Kościoła, który przybiera także swe określone struktury zewnętrzne. Zadanie nauczania wszystkich narodów, to teologiczny wymóg, a zarazem i konieczność historycznego realizmu w miejscu i czasie. Naturalnie nie można nigdy zapomnieć o zbawczym związku przeszłości z terażniejszością, a z drugiej strony owego poszerzającego i pogłębiającego wnikania w prawdy wiary. Proces ten jest jednak zadany, a nie dany w swej pełnej i ukształtowanej formie teologicznej a równocześnie zbawczej.

Historyczne podejście do dzieła Kościoła wymaga uprzystępnienia określonych źródeł i dokumentów. Sięgnięcie bowiem do materiału, w jego formie podstawowej, pozwala na najbardziej obiektywne badania, zarówno w sensie porównawczym jak i analityczno-syntetycznym. Źródła zaś, ze swej natury, posiadają określoną specyfikę metodologiczną oraz treściową. Ostatecznie jednak ich funkcja informacyjna posiada, choć nie wszyscy to uznają, rodzaj obiektywnego materiału. Przyłożone natomiast narzędzie badawcze wymagają zawsze, teologicznej pokory; badanie teologa ma bowiem odniesienie zbawcze, tak indywidualne jak i zgrupowane w jego zbiorowości.

Wydaje się, iż w płaszczyźnie tego nurtu można umieścić najnowszą publikację Wiktora Gramatowskiego, pracownika Instytutu Historii Towarzystwa Jezusowego przy via Penitenzieri w Rzymie. Autor dał się już poznać m.in. jako wydawca wraz z Z. Wilińską, dwóch zbiorów bibliograficznych: „*Karol Wojtyła w świetle publikacji. Karol Wojtyła negli scritti. Bibliografia*, Libreria Editrice Vaticana, Citta del Vaticano 1980 ss. 280 oraz Jan Paweł II *Bibliografia polska 1978—1983, Fundacja Jana Pawła II. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu, Rzym 1987 ss. 578*. Obie publikacje stanowią niezwykle cenne zestawienia materiałów do badań nad pontyfikatem obecnego Papieża.

Prezentowana książka stanowi tom 13 Serii „Bobolanum” wydawanej przez Wydział Teologiczny Towarzystwa Jezusowego w Warszawie. Dla ukazania choćby schematycznie zawartości treściowej, która w tego typu publikacji jest specyficzna, warto omówić poszczególne bloki tematyczne.

Całość dzieła otwiera słowo wstępne pióra kard. Piotra Palazzini, prefekta Kongregacji ds. Świętych (s. 7—10). Trzeba zauważyć, iż opublikowane ono jest w języku włoskim i polskim. Z kolei dość obszerne wprowadzenie jest dobrym syntetycznym zetknięciem się z treścią studium (s. 11—15). Właściwy korpus podzielony został na dwie części, a te z kolei na rozdziały i dalsze podgrupy.

Część pierwsza, stanowiąca do pewnego stopnia wprowadzenie do analiz i publikacji samych dokumentów jest świetnym szkicem historycznym (s. 17—138). Autor ukazuje najpierw stan badań nad Polonikami w archiwach rzymskich a następnie szkicuje problematykę powstania i rozwoju Kongregacji Obrzędów. Oczywiście idzie tu zarówno o ścisły rys historyczny jak i o samą strukturę organizacyjną. Kolejny rozdział skoncentrowany jest wokół charakterystyki i przeglądu zasobów Archiwum Kongregacji Obrzędów. Szczegółowo został omówiony Zespół „U” zawierający dokumenty dotyczące obrzędów i ceremonii. *Działalność urzędowa Kongregacji* to tematyka następnego rozdziału. Ważnym jest tu wysiłek autora w ukazaniu charakterystyki dokumentu i jego drogi w obrębie urzędu. Ciekawym jest dostrzeżenie zarówno akt wpływających do Kongregacji jak i wytworzonych w niej. Ważne jest zwrócenie uwagi na sam zakres spraw wchodzących w

kompetencje Kongregacji. Wreszcie ostatni rozdział to analiza poloników polskich w archiwaliach Kongregacji z lat 1588—1632. Podsumowanie zamyka część wprowadzająca a zarazem i szerokie analizy opublikowanego w drugiej części materiału źródłowego.

Druga zatem część podzielona została na trzy zasadnicze rozdziały (s. 139—341). Pierwszą grupą to rejestry dokumentów dotyczących spraw polskich 1588—1632, druga, wybór dokumentów z poloników liturgicznych 1588—1632 oraz trzecia, decyzje Kongregacji Obrzędów w zakresie spraw polskich. W ramach tych zbiorów wydawca publikuje odpowiednio następujące ilości: 167, 62 i 94.

W ramach elementów bibliograficzno-formalnych zamieszczono krótkie streszczenia w języku francuskim (s. 343—344), włoskim (s. 345—346), angielskim (s. 347—348) oraz niemieckim (s. 349—351). Z kolei wykaz ważniejszych skrótów (s. 353), wykaz skrótów dzieł cytowanych (s. 354—355) oraz bibliografię (s. 356—363). Ta ostatnia podzielona została na źródła rękopiśmienne, źródła drukowane i opracowania). Ważnym dodatkiem jest indeks osób i miejscowości (s. 365—382), spis tablic występujących w tekście (s. 382). Przybliżającym w sensie pogładowym jest także część ilustracyjna zamieszczona na końcu dzieła, a na którą składa się 34 reprodukcji obrazów, stychów, fragmentów dokumentów oraz pieczęcie (s. 383—410). Po spisie treści (s. 421—422) wydawca opublikował jeszcze dodatkowo mapkę ukazującą miejscowości występujące w suplikach z lat 1588—1621).

Tak niezwykle schematycznie i skrótowo prezentuje się zawartość treściowa studium ks. Gramatowskiego. Autor przyjął w dziele dwie ramy czasowe, tzw. wewnętrzną — węższą (1588—1632) oraz zewnętrzną szerszą (1588—1700). Pierwszy wycinek czasu ma zastosowanie dla charakterystyki spraw i dokumentów polskich, natomiast drugi dla problematyki ogólnej (por. s. 7, 9, 11). Pierwszy zbiega się z panowaniem króla Zygmunta III Wazy i dotyczy samych początków Kongregacji.

Ks. Gramatowski w prezentowanym studium wychodzi naprzeciw oczekiwaniom badawczym ważnego wycinka dziejów Kurii Rzymskiej, i to jeszcze bardziej cennego, gdyż w odniesieniu do Polski. Jak sam bowiem stwierdza stan badań w tej dziedzinie jest więcej niż ubogi. Wartość natomiast prezentowanej rozprawy wpływa przede wszystkim z faktu, iż posiada ona, omówione wyżej dwie części. Zatem część wprowadzającą oraz publikację dokumentów z szerokim aparatem krytycznym. Ten ostatni jest doskonałym narzędziem w dalszych badaniach, a także i ułatwia ogólną orientację w całokształcie kwestii politycznych, społecznych i religijnych tego okresu. Autor korzysta z szerokiej wiedzy. Czasem można nawet odnieść wrażenie, iż chciałby powiedzieć niemal wszystko.

Studium Gramatowskiego jest zatem świetnym ukazaniem wielu szczegółów z życia Kościoła, tak powszechnego jak i w Polsce. Widać

plaszczynę styku władzy kościelnej i świeckiej. Autor podając źródła stawia się w wyjątkowym obiektywizmie ówczesnego obrazu naszej przeszłości. Widać w nich napotykanie różnych tendencji, wartościowań czy interpretacji. Ostatecznie jednak związki z Rzymem były wyraźnym elementem łączącym i ubogacającym dzieło Kościoła. Miało ono szczególne znaczenie m. in. w kontekście Reformacji i tzw. katolickiej reformy.

Część pierwsza studium Gramatowskiego jest interesującym obrazem szerokiej rzeczywistości omawianej Kongregacji. Nie istniała ona jednak w wyizolowaniu, i wydaje się, te połączenia ukazane przez autora są bardzo pouczające. W dostrzeganiu pewnych procesów autor może czasem zbyt jednoznacznie je ujmuje. Przykładowo można tu choćby wskazać na rolę Towarzystwa Jezusowego w Polsce. Misja jezuitów, zwłaszcza w odniesieniu do Reformacji, ich rola w edukacji przełomu XVI/XVII wieku czy pewne zaangażowanie w sferę życia poza-kościelnego. Oczywiście idzie tu o Polskę w jej ówczesnych strukturach kościelno-polityczno-społecznych.

Obraz świadomości liturgicznej, która w pierwszym rzędzie ukazuje się w publikowanych dokumentach, ma szerokie odniesienie do sfery życia etyczno-moralnego i całokształtu problematyki prawa. Studium jezuickiego badacza jest zatem cennym materiałem dla specjalistów wielu dziedzin wiedzy. Zresztą każdy z dokumentów, jakby ze swej natury, ma takie cechy. Stają się one jeszcze bardziej ostre, a udało się to Gramatowskiemu dobrze uczynić, poprzez aparat krytyczny. Wręcz jawi się on jako mistrz dobrze operujący bibliografią jak i podawanymi treściami informacyjnymi.

Publikacja została odbita starannie. Interesująca jest także szata graficzna. Nieliczne są błędy drukarskie (por. s. 211, 216). Część ilustracyjna nie jest tylko nieczytelnym dodatkiem, ale ważnym elementem metodologiczno-formalnym studium. Trzeba bardzo mocno podkreślić sens zamieszczonych streszczeń, które mogą stanowić zwrócenie uwagi na zwłaszcza część drugą pracy, a więc teksty źródłowe publikowane w języku oryginalnym. Istnieje bowiem potrzeba dotarcia do liczного grona badaczy z obiektywnym materiałem, który sam przemawia swoją treścią.

Prezentowane opracowanie jezuickiego historyka jest godne umieszczonej na pierwszych stronach dedykacji skierowanej do Ojca św. Jana Pawła II (s. 5). Studium to zasługuje, aby dotarło do polskich ośrodków naukowo-badawczych, przede wszystkim ze względu na swój charakter źródłowy oraz kompetencje komentarza, który w znacznym stopniu rozjaśniają liczne zestawienia i tabelki. Wyrażając wdzięczność Gramatowskiemu, który jest jednocześnie i autorem i wydawcą, należy życzyć, aby rozpoczęte dzieło kontynuował. Można także mieć nadzieję, iż będzie to obiektywnym wchodzeniem Kościoła w Polskę w dzieje Kościoła powszechnego.

A. F. Dziuba